



**KUML** 19  
79

# KUML <sup>19</sup>/<sub>79</sub>

ÅRBOG FOR  
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

*With Summaries in English*

I kommission hos Gyldendalske Boghandel,  
Nordisk Forlag, København 1980

OMSLAG: Drejerens drøm. Fra Overbygårdskamlen.

---

*Redaktion: Poul Kjerum  
Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau  
Tryk: Special-Trykkeriet, Viborg a-s*

---

*Skrift: Baskerville 11 pkt.  
Papir: Stora G-point 120 gr.*

---

*Copyright 1980 by Jysk Arkæologisk Selskab*

---

*ISBN 87-00-70701-5-01-01*

---

## INDHOLD/CONTENTS

<i>Christian Fischer</i> : Moseligene fra Bjældskovdal .....	7
The bog corpses from Bjældskovdal .....	41
<i>Markil Gregersen</i> : Moseliget fra Elling. En retsmedicinsk undersøgelse .....	45
Medico-legal examination of the peat-bog body from Elling .....	56
<i>Bent Langfeldt og Jørgen Raahede</i> : Moseliget fra Elling. Røntgenundersøgelse .....	59
X-ray examination of the Elling find .....	65
<i>H. P. Philipsen</i> : Moseliget fra Elling. Kæbeknogledele og tandforhold .....	67
Dental investigation of the peat-bog body from Elling .....	72
<i>Henrik Tauber</i> : Kulstof-14 datering af moselig .....	73
Carbon-14 dating of peat-bog bodies .....	78
<i>Torsten Madsen</i> : En tidligneolitisk langhøj ved Rude i Østjylland .....	79
An Early-Neolithic long barrow at Rude in eastern Jutland .....	105
<i>Jørgen Lund</i> : Tre førromerske kældre fra Overbygård .....	109
Three Pre-Roman Iron Age cellars from Overbygård .....	136
<i>Jens-Henrik Bech</i> : Overbygårdkælderen. Datering af keramikken .....	141
Dating of the pottery from the cellars at Overbygård .....	149
<i>Stig Jensen</i> : Tre østjyske jordfæstegrave. Fra ældre romersk jernalder .....	151
Three inhumation graves in eastern Jutland from the Early Roman Iron Age ....	164
<i>Stig Jensen</i> : En nordjysk grav fra romersk jernalder. Sen romersk jernalders krono- logi i Nordvesteuropa .....	167
The Chronology of the Late Roman Iron Age in northeastern Europe .....	194
<i>Lise Bender Jørgensen</i> : To tekstilfragmenter fra romersk jernalder .....	199
Two textile remains from the Roman Iron Age .....	204
<i>Erik Moltke</i> : Kong Haralds mishandlede Jellingsten .....	205
King Harold's mishandled Jelling Stone .....	217
<i>Otto Mørkholm</i> : Nye møntfund fra Failaka .....	219
New coin finds from Failaka .....	230

# TRE FØRROMERSKE JORDKÆLDRE FRA OVERBYGÅRD

---

Af Jørgen Lund

En foreløbig meddelelse

Udgravningerne i den ældre jernalders landsby ved Overbygård, Stae i det sydøstlige Vendsyssel blev indledt i 1973 (1) og siden er der hver sensommer gennemført omfattende undersøgelser, som afsluttedes i 1978. Landsbyen er – iøvrigt som den første i landsdelen – total udgravet. Omkring 12.000 m<sup>2</sup> er undersøgt, hvilket har resulteret i mere end 20 hustomter, hvoraf halvdelen består af tre-fire byggefaser (2).

Et af de mest særprægede træk ved denne lokalitet består i, at landsbyens huse er gravet ned i undergrunden; i gennemsnit mere end 1 meter. Ved et enkelt hus, BPE, som blev udgravet i 1977, lå det ældste gulv mindst 2 meter under daværende overflade.

Det har ikke endnu været muligt at finde nogen rimelig forklaring på den besynderlige byggemåde, så indtil videre må vi nøjes med at konstatere, at byggeskikken kun synes at være til stede i Limfjordsområdet (3).

Stedet blev opdaget ved de luftfotograferinger, som prof. J. K. St. Joseph, Cambridge, gennemførte i årene 1966-70 for og i samarbejde med institutionerne på Moesgård. Et af de mest markante billeder ses på fig. 1, hvor de mørke, firkantede felter betegner neddybede langhuse, sidehuse og kældre. Årsagen til at anlæggene ses så tydeligt er, at fyldjorden i hushullerne er mørkfarvet som følge af opblanding med trækul, omdannet organisk materiale m.v. og derved danner en klar kontrast til bakkens gule undergrundssand.

Kun en del af de neddybede anlæg vil blive behandlet i det følgende, nemlig kældrene, hvoraf en har givet et overdådigt materiale fra sig. På fig. 1 er de tre kældre markeret med pile, men de synes ikke af meget; det skal også tilstås, at udgraverne ved de første betragtninger af luftbillederne ikke tillagde disse ganske små mørke felter større betydning, men nærmest anså dem for at være naturlige forsænkninger i terrænet, men heri tog vi grundigt fejl (fig. 2).

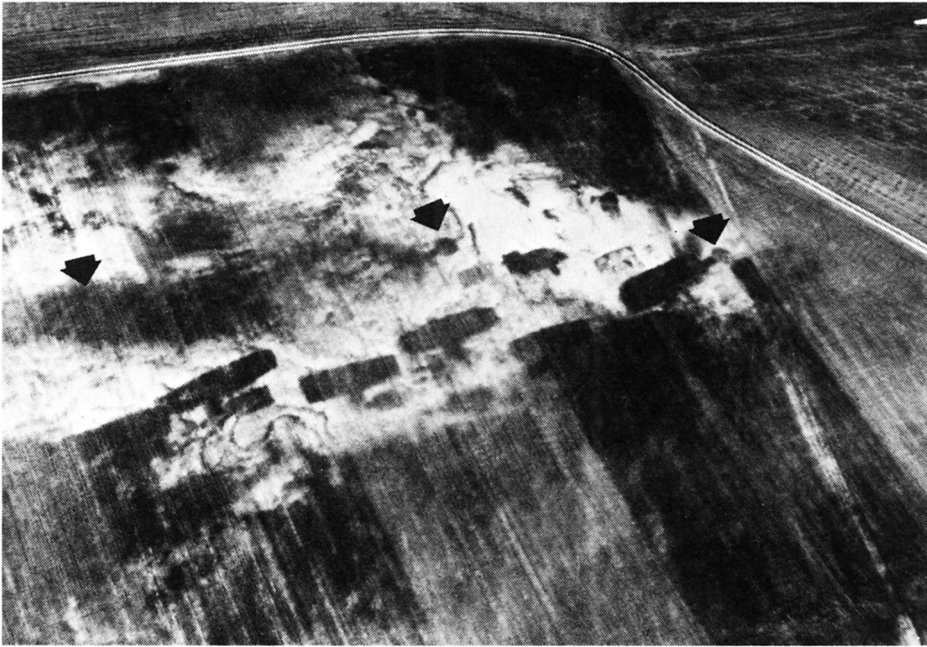


Fig. 1: Luftfoto af Overbygård-landsbyen, nord er opad. Huse og kældre ses som mørke, afgrænsede felter. I billedets forgrund har landsbyens marker ligget, mens området nord for den moderne kørevej har udgjort græsningsarealerne. Kældrenes beliggenhed er angivet med pile. Foto: Prof. J. K. St. Joseph, Cambridge.

Aerial photograph of the village at Overbygård. North is at the top. Houses and cellars are seen as dark, defined patches. In the foreground, the fields of the village once lay, while the area north of the modern road was a pasture. Location of the cellars indicated with arrows.

## KÆLDER BFK

Den først fundne kælder, BFK, undersøgtes i 1976. Den ligger mod nord i landsbyens yderkant og nær toppen af den ca. 18 meter høje litorinaø, som husene er gravet ned i. På fig. 3 ses de vigtigste konstruktive træk. Gulvet der var plant bestod af et 3-5 cm tykt lag stampet ler og det lå ca. 1,6 meter under afskrabningsfladen. Kælderen, der var ubrændt, havde lodrette sider. Den er 3,6 meter lang og 2,6 meter bred. Fire stolpehuller i lergulvet må have indeholdt tagbærende stolper. At taget har været meget tungt vidner stolpehullerne om; de var 45 cm dybe, og i hver af dem lå i bunden en stor flad sten – vel en slags fundamentsten. For yderligere at understrege kældrens bygningskvalitet må nævnes, at fundamentstenenes overflader lå i omtrent samme plan, kun et par cm forskel kunne måles. I det nordøstlige stolpehul lå iøvrigt en udtjent kværnsten. Over et kortere stykke ved den østlige langvæg sås spor efter en ca. 20 cm dyb

væggrøft, men ellers afgrænsedes rummet ved hjælp af lergulvet, der dog var afslidt ud for indgangen. Langs lergulvets kant var der flere cirkulære fyldskifter, hvori der må have stået vægstolper – enkelte havde også fundamentsten i bunden.

To gange udgår fra rummet; i den vestlige langsides findes selve indgangen. Den er 4,8 meter lang og ca. 0,80 meter bred. Gangen skråner jævnt ned til lergulvet og dens sider er flankeret af 20-25 cm dybe væggrøfter. Døråbningen er markeret med to 55 cm dybe stolpehuller. I gangens ydre ende findes foruden væggrøftsporene en del forkullede, tynde stokke, men om de evt. skal sættes i forbindelse med en form for tærskel er uvist. At der i denne ende har været et højt trappetrin synes dog klart, selv om det kan forekomme særdeles upraktisk.

Umiddelbart vest for denne kælder er der tydelige spor efter et langhus i den traditionelle treskibede konstruktion, men desværre er det umuligt –

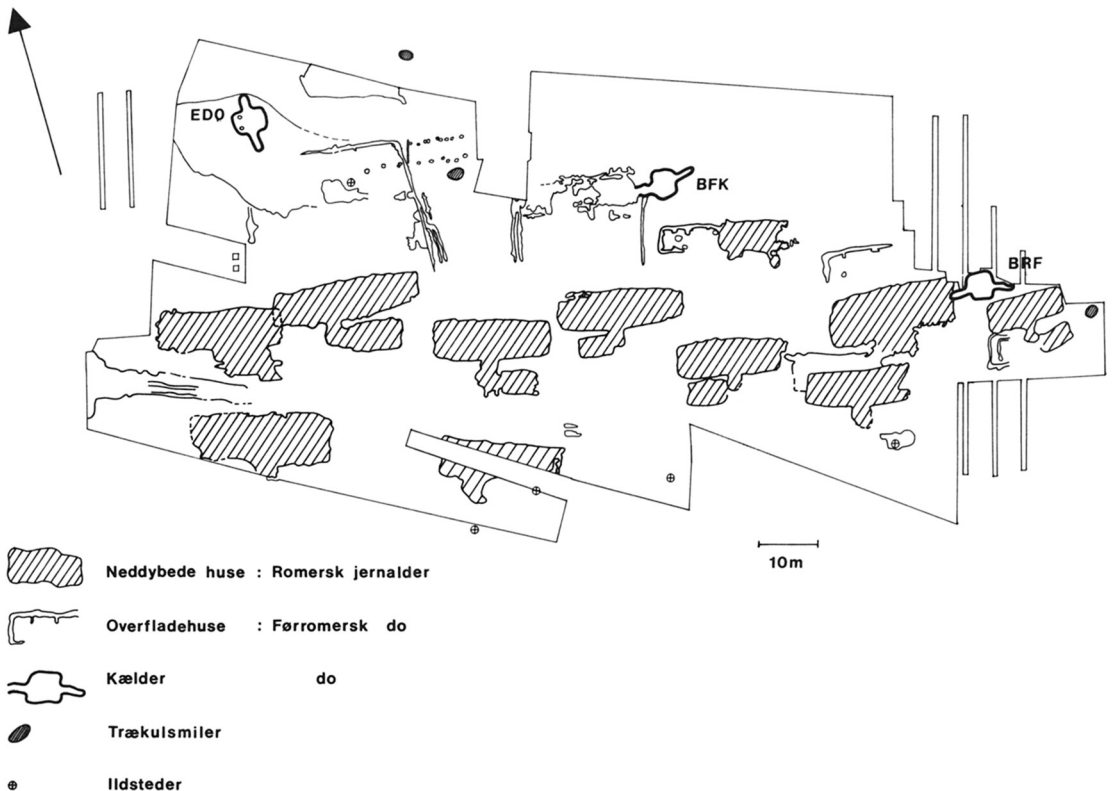


Fig. 2: Oversigtsplan af landsbyen med alle større anlæg indtegnet. Bemærk iøvrigt den store overensstemmelse med fig. 1.

General view of the village with all larger structures marked. Note the major discrepancy with fig. 1.

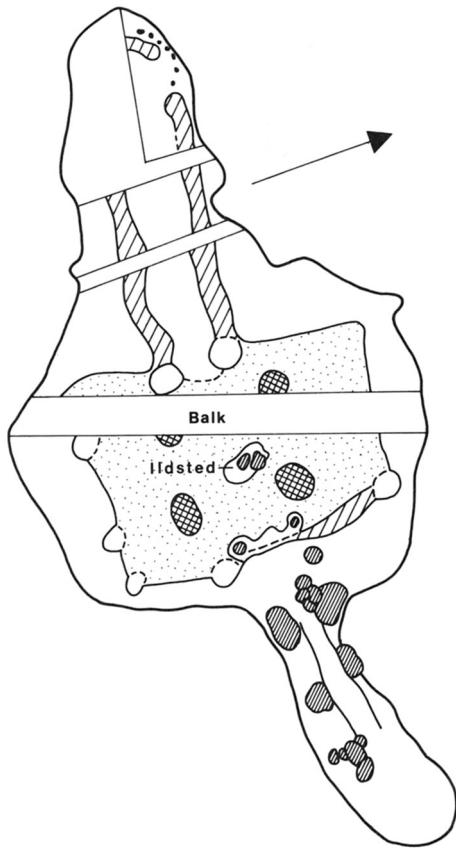
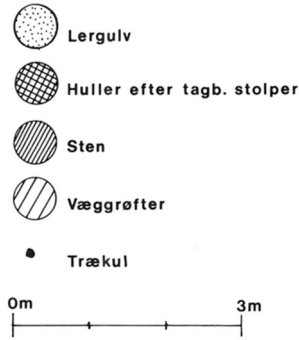


Fig. 3: Grundplan af den ubrændte kælder BFK. Den kraftigt optrukne omridslinie angiver fyldskiftet umiddelbart under det moderne pløjelag.

Ground plan of the unburned cellar BFK. The heavy outline indicates the dark patch in the soil immediately beneath the modern plough layer.



grundet mangel på bevarede kulturlag – at sige noget sikkert om at hus og kælder oprindelig har stået i forbindelse med hinanden.

Fra den modsatte langvæg udgik endnu en passage fra et niveau ca. 50 cm over kældergulvet. Den var 5,4 m lang og fortsatte skråt op til bakkens overflade.

Tre steder i den smalle kanal lå der større sten, som vendte fladsiderne mod hinanden, så der dannedes en ca. 30 cm bred gang. I bunden af den sås en tynd stribe fint lagdelt sand, som kun kan være vandaflejret, hvilket dog ikke skal forlede en til at tro, at kanalen har noget at gøre med vandtilførsel. Selv større mængder af regn- og smeltevand ville i løbet af et øjeblik forsvinde ned i bakkesandet. Kanalen bør i stedet betragtes som en ventilationsskakt; en opfattelse, som skal begrundes nærmere under omtalen af den brændte kælder.

Midt på lergulvet fandtes et ildsted bestående af en 4 cm tyk sandstensplade på  $35 \times 25$  cm, omkring hvilken gulvet var lettere rødbrændt. Her er tale om et yderst simpelt ildsted, der kun kan have været i brug lejlighedsvis.



hedstid, f.ex. i perioder, hvor rummet har været fyldt med korn og frø, der afgav en del fugt. I sådanne situationer synes ildstedet meget anvendeligt.

Kælderen var næsten uden fund, kun på selve gulvet lå ganske få lerkarskår, bl.a. fra et større forrådskaar med udfaldende, bredt facetteret rand, som normalt dateres til den sene førromerske tid. Iøvrigt kan det om dateringen anføres, at kælder BFK i sine konstruktive træk er ganske identisk med den brændte kælder, hvis righoldige lerkarmateriale angiver en datering til periode III b, se Jens-Henrik Bechs keramikanalyse (s. 141 ff) en datering som vel også kan overføres til BFK. Bortset fra de få skår på gulvlaget var kælderen fyldt op med ren gulbrun sandmuld, kun den øverste halve meter indeholdt mange skår, idet en grube fra ældre romertid var gravet ned her.

## KÆLDER EDO

Den anden ubrændte kælder blev undersøgt i 1978. Den har betegnelsen EDO på oversigtsplanen, fig. 2. Kælderen ligger i landsbyens vestligste del, ja faktisk helt ude i kanten af landsbyområdet. Det er en position, som synes karakteristisk for denne landsbys kældre.

Allerede ved prøvegravningerne i 1973 blev EDO gravet igennem med en smal grøft, men på dette tidspunkt var der ingen, som anede, at det dybe hul, som sås i grøftens væg, skulle vise sig at være en særdeles velbygget kælder. Grøften blev rensat op igen i 1978, ligesom hovedparten af kælderrummet tømtes til bunden. Kælderen er gravet mindst 1,5 meter ned i undergrunden, og den er orienteret øst-vest i modsætning til andre kældre i Overbygård-landsbyen. Rummet er 4,2 meter langt og 3,2 meter bredt. Med sin plane gulvflade på godt 13 m<sup>2</sup> er det også den største kælder her. Taget har været båret af 2 × 4 stolper, der alle hviler på stolpesten, som lå 45 cm under gulvniveau. Kælders indgang lå midt i den sydlige langside. Gangen er 3,6 meter lang og omtrent en meter bred; den er flankeret af grøfter, der ved gangens yderkant trækker sig en smule ind mod hinanden (fig. 4a). Grøfterne er mellem 20 og 48 cm dybe, og i den østlige synes det muligt at udskille 3-4 stolpehuller, selv om fylden i hullerne er vanskelig at afgrænse mod bakkesandet. Som ved kælder BFK begynder gangen med et ca. 50 cm højt »trin«, men fortsætter herefter jævnt ned til lergulvet. Kun i gangens inderste del anes en slags gulv i form af et tyndt gråsort, fasttrampet lag (fig. 4b). Kældergulvet er dækket af et 2-6 cm tykt lag stampet ler, der i dette tilfælde er stærkt opblandet med sand, formentlig fordi ler har været en mangelvare på stedet. I de yngre huse ses det ligeledes, at man ved huskonstruktionerne har sparet på dette materiale. Omtrent midt i rummet findes et par mindre pletter, som er rødbrændte (fig. 4a). Vel igen et udtryk for, at ildstederne i disse

Grøft VIII  
1973

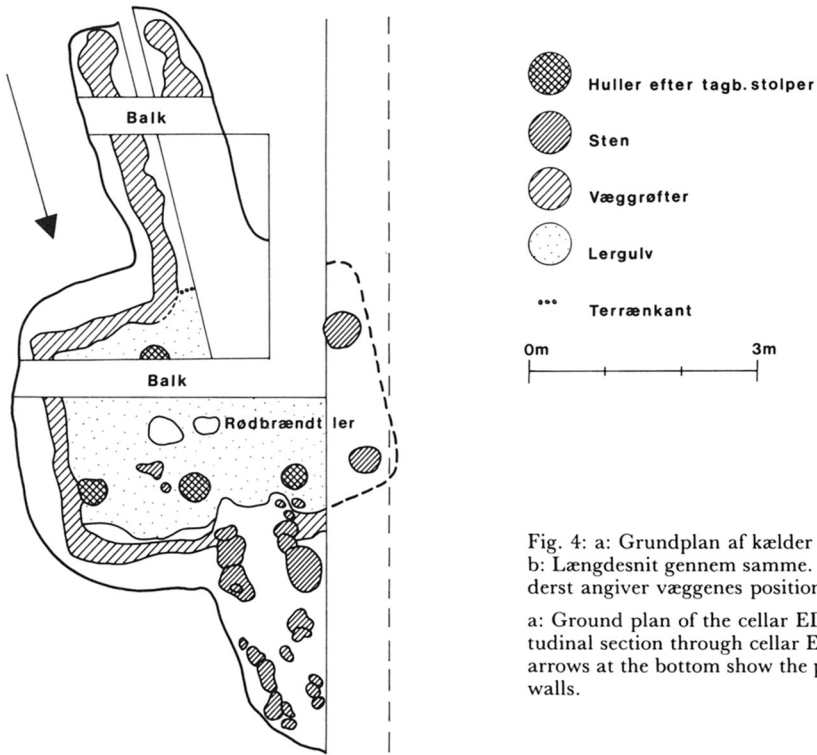
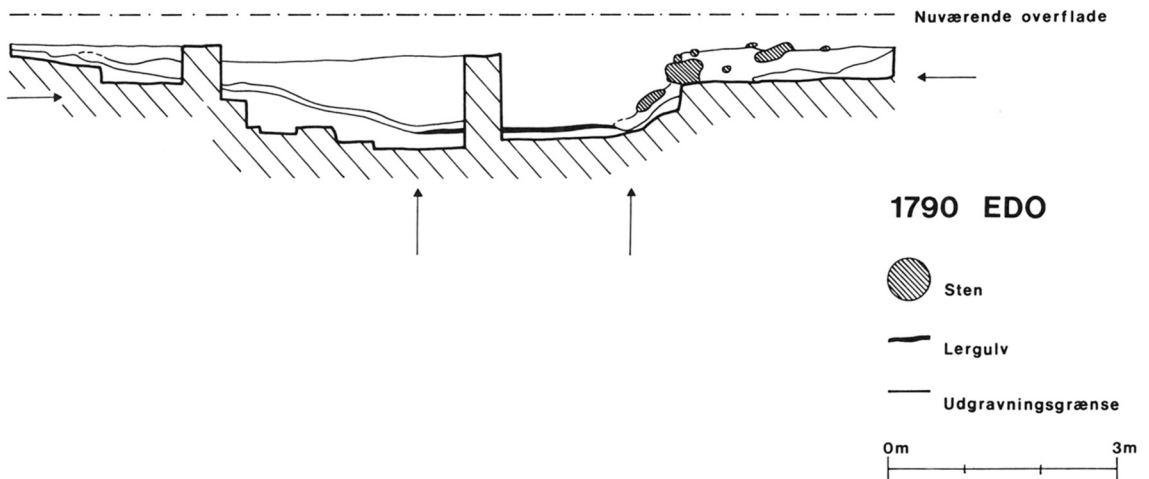


Fig. 4: a: Grundplan af kælder EDO.  
b: Længdesnit gennem samme. De to pile nederst angiver væggenes position.  
a: Ground plan of the cellar EDO. b: Longitudinal section through cellar EDO. The two arrows at the bottom show the position of the walls.



kældre kun blev brugt af og til. Lergulvet afgrænses hele vejen rundt af en 10-20 cm dyb væggrøft, hvori der ikke blev konstateret spor efter stolper.

Den mest sandsynlige tolkning synes at være den, at væggen har været rejst på et stykke fodtømmer (4).

Fra rummets nordside udgik en delvis stensat kanal, der fortsatte op til bakkens overflade. Den var 3 meter lang og afstanden mellem stenrækker-nes fladsider 30-40 cm. I lergulvet ud for hver stenrække sås spor efter et par stolpehuller, henholdsvis 20 og 27 cm dybe. Det samme træk iagttoges ved kælder BFK og må have noget at gøre med den åbning i bræddevæggen, som har været ud for kanalen.

Kælderen var fyldt op med gullig sandmuld og i toppen en mindre affaldsgrube med en del skår. Direkte på lergulvet optoges en del små skår af sorte, tyndvæggede kar, der med stor sandsynlighed daterer kælderen til en sen del af førromersk jernalder. Desuden fandtes et par knusesten, der lå tæt ved de rødbrændte partier, og her lå også en lille blok af hæmatit. Et par af fladerne synes afslebne, formentlig fordi stenen har været anvendt til udvinding af farvepulver.

## DEN BRÆNDTE KÆLDER, BRF

Denne kælder blev lokaliseret i oktober 1977, og som det ofte sker, dukkede det meget spændende og varierede fund op, netop som udgravningen stod over for at skulle lukke for denne gang. Anlægget ses tydeligt på fig. 1 og 2; det ligger i landsbyområdet østligste del på et fremspringende »næs« omgivet af flyvesand. Det var ikke vor hensigt at undersøge den i 1977, men en smal grøft, som blev ført igennem, afslørede så opsigtsvækkende fund, at udgravningen nødvendigvis måtte føres til ende. En ekstra bevilling fra Forhistorisk Museum gjorde det muligt at undersøge 2/3 af kælderen på stedet inden kulde, regn og mørke satte en stopper for arbejdet. Den resterende del optoges som et præparat (fig. 3), der transporteredes til Moesgård, (5) hvor den afsluttende udgravning fandt sted i sommeren 1978. Kælderen ligger mellem to neddybede huse, AVE og BPE (fig. 2) Det kan iøvrigt nævnes, at det ældste lergulv i hus BPE lå 2 meter under afskrabningsfladen og hermed er det absolut dybeste hus i landsbyen.

Kælderen's forbindelser til de to huse er som følger: Den stensatte kanal, som fører ud fra kælderen, er i sin yderste ende amputeret i forbindelse med nedgravningen til hus BPE. Den jord som blev opgravet ved den lejlighed, genfindes nu som fyldjord over kældertomten. Vanskeligere er det med sikkerhed at afgøre, om kælderen og hus AVE har forbindelse med hinanden. På luftbilledet fig. 1, ses det, at kælderen's indgang rækker ind til hus AVE's østgavl, men desværre var der heller ikke her kulturlag, som kunne følges ubrudt hen over hus AVE og videre over indgangen til



Fig. 5: Forfatteren foran det 2,40 x 1,85 meter store præparat, der er klar til den videre transport til Forhistorisk Museum.

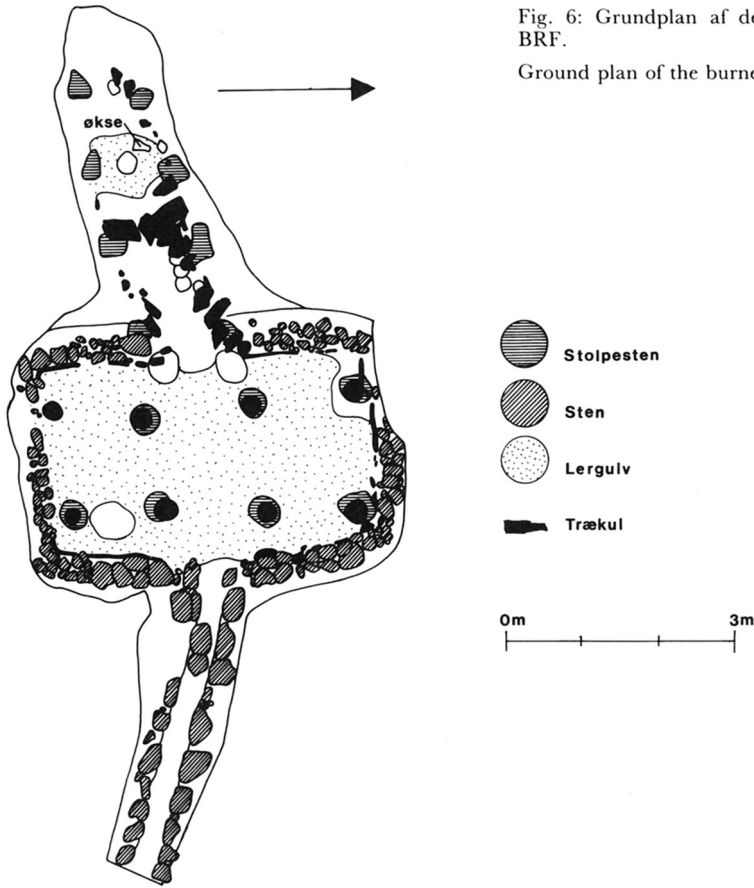
The author in front of the block of earth, 2,40 × 1,85 m large, ready for moving to the Forhistorisk Museum (Moesgård).

kælder BRF. Hvad den afsluttende undersøgelse i marken afslørede var, at der mellem gavl og indgang har stået en knold af bakkesandet tilbage med det resultat, at der også her findes et højt »trin« mellem den oprindelige overflade og gangens bundniveau. Naturligvis kan det ikke udelukkes, at der oprindeligt har ligget et overfladehus i tilknytning til kælderen. Men en sådan bygning er i så fald blevet totalt fjernet ved udgravningerne til de neddybede huse.

Kælderen er i gennemsnit gravet 1,70 meter i bakken. I vest er dybden ca. 2 meter; i øst ca. 1,50. Rummet måler indvendigt 4,2 × 2,6 meter og taget har været båret af 2 × 4 egestolper. Stolperne var runde, blot afbarkede, med en diameter på 25 cm. Stolperne var forkullede i de yderste lag, så de nu stod tilbage som en skal omkring en kerne af sand, der i tidens løb var trængt ned i hulrummene. Nogle af dem var bevaret i ca. 50 cm's højde. I syv af stolpehullerne fandtes ca. 35 cm under gulvniveauet store flade fundamentsten, præcis svarende til konstruktionerne i begge de andre kældre.

Fig. 6: Grundplan af den brændte kælder BRF.

Ground plan of the burned cellar BRF.



Kælderen er orienteret nord-syd og indgangen, der løber skråt på rummet, findes midt i den vestlige langside. Den er 4,8 meter lang og ca. 1 meter bred. Bevaringstilstanden var god, idet en stor del af vægplankerne var i behold fig. 6. Under de oprindeligt lodretstående planker anedes en svag mørk stribe, som er omkring 10 cm dyb. Striben skal næppe opfattes som en regulær væggrøft, snarest er det en rende, som er gravet i forbindelse med anbringelsen af de  $2 \times 4$  flade sten, som flankerer indgangen. Ingen af plankerne når ned i denne grøft, og havde der oprindeligt ligget et stykke fodtømmer heri, synes det ubegribeligt, at grøfterne er fuldstændig fri for forkullede træstykker, når man tager kældrens hele bevaringstilstand i betragtning. Indgangens vægplanker havde en gennemsnitsbredde på 20 cm, mens tykkelsen varierede fra ca. 2 cm og op til 6 cm, afhængigt af hvor kraftig ilttilførslen havde været. De bedst bevarede stykker var 50 cm lange og de har oprindeligt stået tæt op til hinanden, men eventuelle spor efter sammensøjninger blev ikke iagttaget. Under branden er vægplankerne væltet ind mod hinanden. På langs ad indgangen lå et par

træstammer uden anden bearbejdning end afbarkning. De kan følges over ca. 2 meter, og de ligger ind under vægplankerne; måske skal de opfattes som dele af lofts- eller tagkonstruktionen, det er i hvert fald vanskeligt, med deres mangel på bearbejdningsspor, at sætte dem i forbindelse med selve væggen.

Overgangen til kælderrummet er markeret ved et par svære stolper, der vel bør opfattes som rester efter en dørkarm.

Selve indgangen skråner jævnt ned til kældergulvet, og omtrent midt i indgangen findes et mindre parti stampet ler (ca. 1 × 1m). Umiddelbart uden for dørkarmen lå en større forkullet planke; den var bevaret i en længde på 1,40 meter med en maximal bredde på 0,60 meter, mens tykkelsen beløb sig til 4 cm. Stykket lå direkte på bundlaget og der kan næppe være tvivl om, at planken har hørt til døren. Den var desværre i en så dårlig forfatning, at optagning var umulig, men meget omhyggelige iagttagelser på stedet afslørede ingen konstruktionsdetaljer såsom svalehaler, der jo er velkendt fra den forkullede egetræsdør i Nr. Fjand (5).

Fra kælderens anden langside udgik – denne gang fra gulvniveauet – en 4,80 meter lang stensat kanal, der – som ved de øvrige kældre – fører ud til bakkens overflade. Den kan have været længere, idet vi naturligvis ingen anelse har om, hvor meget der blev bortgravet, da hus BPE skulle bygges. Kanalen, der er yderst velbygget, består af et enkelt stenskitte; den er ca. 30 cm bred, og tilsvarende høj. Stenenes overside er i hele længden dækket af det samme rødlige, fedtede lag, som vi genfinder på stenbræmmen omkring kælderen. Laget er tolket som tørveaske stammende fra kanalens overdækning. Det er ikke troligt, at der har været tale om et trædække, eftersom kanalen er helt fri for forkullede træstykker.

Stenene bliver mindre og mindre, jo mere man fjerner sig fra kælderrummet; et træk, der også genfindes ved de andre kældre i landsbyen. Kun mindre dyr har været i stand til at smutte igennem kanalen, og det er formentlig deres »spadsereture« som resulterer i, at der i renden findes enkelte klumper af sammensintret korn samt nogle få lerkarskår. Tæt ved kanalens nuværende afslutning fandtes dog så store dele af et par lerkar, som ikke kan sættes i forbindelse med smådyrene, at de kræver en anden forklaring. Mest sandsynligt forekommer det, at kardelene har skullet blokere passagen.

Den oprindelige udgravning til kælderen har været lidt større end selve rummet. Der har været ca. en halv meter luft mellem jordhullets lodrette sider og bræddevæggen. Dette hulrum har nederst været fyldt op med en 2-3 lag hånd- til hovedstore sten. Stenbræmmen, der kun er brudt ved indgang og kanal, er ovenpå dækket af et rødligt, fedtet lag, der opfattes som rester af en brændt tørvepakning, der har udfyldt mellemrummet fra stenene og op til bakkens overflade. Pakningen har tilgodeset to forhold: dels virker den stabiliserende og dels isolerende.



Fig. 7: Kælder BRF set fra vest. Nederst i billedet anes de forkullede planker i indgangen, mens den stensatte kanal ses i den modsatte langside. Det meste af rummet er dækket af tværgående, halve stammer. Øverst til højre ses en krukke med bunden i vejret.

Cellar BRF, seen from the west. The charred planks in the entrance can be faintly discerned at the bottom of the picture, while the stone-built canal can be seen in the opposite long side. Most of the room is covered by transverse halved trunks. At the top right is an upside-down jar.

Den indre væg består af tætstillede egeplanker, der er 12-15 cm brede og mellem 1-4 cm tykke afhængigt af hvor forbrændte de er. Brædderne eller plankerne når ikke ned til lergulvet, men er næsten overalt at finde lige inden for stenbræmmen. Der er heller ikke konstateret spor efter væggrøfter i den brændte kælder, så måske skal brædderne snarest opfattes som en indre beklædning af tørveopstablingen. Sådanne paneler er forholdsvis almindelige i den ældre jernalders jyske tørvevæghuse (7).

Ingen af vægbrædderne er bevaret i fuld længde, men en antydning af rummets højde kan alligevel opnås. I den vestlige del er kælderen gravet ca. 2 meter ned i bakken og det vil igen sige, at væghøjden i denne langside var tilsvarende. Det meget dybe, men en smule yngre hus, som lå lige syd for kælderen, må have haft en tilsvarende væghøjde. Et par gode eksempler på, at man i hvert fald også formåede at bygge huse med stor væghøjde.

Kælderbunden, der er dækket af et 2-5 cm tykt lag stampet ler, er temmelig ujævn, men i de fleste tilfælde drejer det sig vist om småhuller, som er opstået i forbindelse med branden. Tømmerstykker, fyldte lerkar og lignende tunge ting er faldet ned og har ødelagt gulvet. Selv om kælderen var brændt, havde ilden kun i beskedent omfang berørt gulvet. Over langt det meste var leret uden ildpåvirkning. De store mængder korn har formentlig dannet en beskyttende kappe. Der blev ikke påvist spor efter mindre ildsteder, men måske har man i denne kælder benyttet sig af flytbare fyrfade, for det har uden tvivl været nødvendigt af og til at opvarme rummet for at slippe af med den fugtighed som naturligt opstår, når større mængder korn og frø stables sammen.

Dette bringer os tilbage til spørgsmålet om de stensatte kanalers funktion. Først kan man dog slå fast, at de er uanvendelige som flugtveje. Dels er de alt for smalle, og dels synes kældrene ikke at have stået i forbindelse med almindelige overfladehuse, som landsbyen må have bestået af på det tidspunkt. Hvad angår kælder EDO er det helt sikkert, at den er uden kontakt med et beboelseshus (se fig. 2). Men kan det være vandingskanaler? Heller ikke dette forekommer sandsynligt. Kældrene har fungeret som regulære forrådsrum, hvori der ikke var behov for større mængder vand, og dertil kommer, at det formentlig har været ganske umuligt at hælde vand ind gennem renderne; det porøse bakkesand ville øjeblikkelig opsuge vandet. De specielle konstruktioner, som P. Kjærum har iagttaget ved bl.a. kælder G på Løgten Mark (8), og som han – sikkert med rette – mener har at gøre med vandtilførsel, mangler også.

Tolkningen af kanalerne som ventilationsskakter synes den mest sandsynlige. Luftfugtigheden i kældrene har formentlig været ret høj i perioderne lige efter høst, hvor rummene – efter fundene i kælder BRF at dømme – har været opfyldt med korn og frø. For at undgå ødelæggelse af forrådet måtte den fugtige luft ledes bort, og kanalen med direkte forbindelse ud til den friske luft har da sammen med indgangen udgjort et fint ventilationssystem.

Allerede ved den indledende snitgravning blev det klart, at bygningen var brændt, men at den tillige var totalt uforstyrret, havde ingen turdet håbe på (fig. 7).

Overjorden blev fjernet maskinelt ned til et niveau ca. 50 cm over kældergulvet. Fylden over rummet bestod af lys, omgravet sandjord med



enkelte skår, en smule lerklining samt nogle få knusesten. Fyldjorden hidrører givetvis fra udgravningerne til de neddybede huse, som ligger omkring kælderen, og de indblandede oldsager stammer vel fra hustomter, der blev bortgravet ved den lejlighed.

Den nederste halve meter var derimod tæt pakket med forkullede trækulstykker, hele og fragmenterede lerkar, dele af træbeholdere, korn og frø, jernsager, glittesten, klumper af umagret ler m.m.

Fundenes fordeling i rummet er endnu ikke fastslået i detaljer, men en enkelt ting bør fremhæves. Groft sagt synes kælderen at kunne deles i to halvdele med hver sit karakteristiske indhold. Der er en næsten fundtom, smal passage mellem indgang og kanal, og syd herfor finder vi praktisk taget al keramikken samlet; desuden er de allerfleste små jernstykker og alle glittestenene optaget her. Korn og frø træffes naturligvis også, men i ret beskedne mængder. Kælderens nordlige halvdel derimod er stærkt præget af et par meget store korndynger, der nu fandtes spredt ud over hele gulvet. Keramik er sjælden og normalt blot som enkeltliggende skår. Dette tyder på, at kornet snarest har været hældt i skindsække eller lign. Små stykker formodet læder lå i og omkring korndyngerne.

Den mest fremtrædende oldsagsgruppe udgøres af lerkarrene. I alt har der i rummet været ca. 60 stykker, og heraf var ca. en fjerdedel uskadte, hvilket er yderst sjældent i bopladsfund. På fig. 8a-d er afbildet de almindeligste karformer. Med hensyn til dateringen af karrene og dermed af kælderen henvises til Jens-Henrik Bechs bearbejdning på side 141 ff.

Lerkarrene kan inddeles i 4 forskellige hovedgrupper. Mest almindelig er urtepottelignende kar med facetterede rande og et X-formet øre. De er fremstillet af fint magret gods, og med en sortglattet overflade (fig. 8a).

Fundets eneste ornamenterede kar tilhører denne gruppe; der er tale om et løst indridset grangrensmønster. I nogle få tilfælde er der tæt op til disse kar fundet mindre dynger af frø, og det forekommer sandsynligt at kar og frø hører sammen, mens kornfundene derimod overvejende er knyttet sammen med den anden store lerkargruppe, der består af 24-31 cm høje kar med forholdsvis snæver munding. De er fremstillet af en grovere magret lermasse og farven brunlig eller grålig. Randen er ikke markeret med facetter, ej heller på de to hanke ses dette træk. Alt i alt er der tale om regulære forrådskar. I fire tilfælde fandtes disse kar stående opret direkte på lergulvet og fyldt til randen med forkullede, rensede korn. Af og til ses øverst i kornet stumper af forkullede træstykker, som måske er rester efter låg; nogen særlig forarbejdning synes dog ikke at være blevet disse låg til del. Et par af karrene har iøvrigt beklasket underdel (fig. 8b).

En tredje gruppe dannes af tre sortglinsende kar. De er meget tyndvægede, randen facetteret, øret X-formet; skulderpartiet er markeret med facetter, mens karrets underdel er stærkt indtrukket (fig. 8c). De er fundet sammen med de urtepottelignende kar og anbragt inden i disse. Kronolo-

gisk hører de til blandt kælderens ældste, og de repræsenterer samtidig de keramisk bedste stykker.

Desuden indeholdt kælderen enkelte større forrådskar – op til 50 cm høje. De er af groft magret gods og med beklasket underdel. Korpus er nærmest pæreformet med to højtsiddende X-formede hanke. Randen er udfaldende med brede facetter (fig. 8d). Karrene har været anvendt til opbevaring af såvel rensat som urensat korn, der nu fandtes liggende spredt mellem skårene. Ud over de nævnte grupper forekommer nogle få former, som blot er repræsenteret ved et enkelt eksemplar.

Hvad angår de forskellige kargrupper indbyrdes placering inden for den sydlige halvdel af rummet skal enkelte forhold fremhæves. De ovennævnte urtepottelignende kar er næsten alle fundet ganske tæt op til bræddevæggen, og hyppigt er der mellem dem iagttaget forkullede tynde træstykker, som formentlig er rester efter diverse hyldearrangementer. Karrene er normalt fundet væltet om på siden, og det sandsynlige må være, at de oprindeligt har været anbragt på hylder, der løb langs væggene. En særlig fundsituation bør omtales lidt nærmere: ganske tæt op til vestvæggen – mellem dør og hjørne – fandtes en række lerkar tilhørende første og tredje gruppe, og det pudsige var, at karrene var samlet i sæt på

Fig. 8: De fire mest almindelige lerkargrupper. 1:3.

The four most common types of clay vessels.



to, og disse stabler stod normalt med bunden i vejret. Der var i karrene ingen spor efter indholdet og »opstillingen« tolkes derfor på den måde, at karrene efter endt brug er blevet rengjorte og dernæst stablet på en hylde, så de var klar til brug ved næste års høst. De større kar træffer vi derimod længere inde i rummet, og alt tyder på, at de har stået direkte på lergulvet. I nogle tilfælde ses det ligefrem, hvorledes karrene har trykket sig ned i det ubrændte ler.

Overalt på kældergulvet fandtes korn og frø – mere end 100 liter er optaget, så vi står hermed over for det hidtil største samlede kornfund fra Danmarks oldtid. Den videnskabelige bearbejdning af dette materiale er netop blevet påbegyndt i skrivende stund (9). Visse generelle oplysninger kan dog gives her. Normalt er dyngerne totalt forkullede, men i et par tilfælde var der tale om så store portioner, at varmen ikke havde formået at trænge helt til bunds, så her kunne man opleve at finde kærner med en



lysbrunlig farve, ikke ulig den oprindelige. Langt de fleste dynger består af rensede korn eller frø, og det gælder i særdeleshed de portioner, som var hældt i de tohankede kar (fig. 8b). Ganske mærkværdige er to store dynger bestående af *urensset* korn. Man kan se kærnerne sidde fast i akset, og stak er bevaret på masser af kærner; desuden er der i dyngerne indblandet diverse plantedele – dels fra kornstrå og dels stumper fra ukrudtagtige planter. Disse dynger repræsenterer måske korn, der lige er blevet høstet og i så fald har vi at gøre med fund, som skulle give de allerbedste muligheder for temmelig præcist at »aftegne« en jernalderlig kornmark; men som nævnt vil analyseresultaterne først foreligge senere.

## Jern

Efterhånden som vi nærmede os bunden, dukkede flere og flere jernstykker op – de fleste smådele, vel overvejende beslagsstykker af forskellig art. Men nær indgangen og tæt op til det nordlige dørstolpehul fremkom fundets hidtil største overraskelse – nemlig *to* enæggede sværd med delvist bevarede træskeder; de lå ved siden af hinanden (fig. 9a-b) med grebene pegende mod indgangen. Sværdene måler henholdsvis 72 og 60 cm; på det længste er skedehalvdelene holdt sammen ved hjælp af fire smalle jernklammer, hvoraf de to er lidt kraftigere og afsluttet i øskener beregnet til sværdophænget. På det korte våben mangler metalbeslagene helt og skeden har formentlig været sammenholdt af et organisk bindemiddel; nogen form for surring kan i hvert fald ikke ses. Grebene er næsten ens, begge svagt krummede med 5 nitter; selve beklædningen består af organisk materiale, horn eller træ.

Enæggede sværd er ret almindelige i nørrejske gravfund, men aldrig tidligere er man stødt på sværd i civile bebyggelser. I kælderen har de sikkert været ophængt på dørstolpen sammen med en svær jernøkse (se nedenfor), så de skulle have været nemme at få fat i, hvis det blev nødvendigt. I den situation, som fundet afspejler, har den velstående bonde dog ikke nået at gøre brug af våbnene – til held for arkæologerne, men sikkert skæbnesvangert for deres ejermand.

I en artikel om det sene førromerske våbengravsmilieu i Jylland daterer Janni L. Nielsen (10) de dengang kendte 24 enæggede sværd fra Nordjylland på følgende måde: 9 stk. tilhører per. III a; ingen kunne anbringes i den korte per. III b, mens 7 eksemplarer dateres til overgangsfasen III b/B-1 (= seneste førromerske/tidligste romerske jernalder). De resterende 8 er udaterede. De to nyfundne sværd passer fint ind i dette mønster, idet den keramiske analyse viser, at kælderen skal dateres til per. III b (se keramikanalysen v. Jens-Henrik Bech s. 141 ff).

Sværdene optoges som præparat, og det var under dette arbejde, at endnu en stor jerngenstand kom til syne. Da de sidste bundbrætter skulle

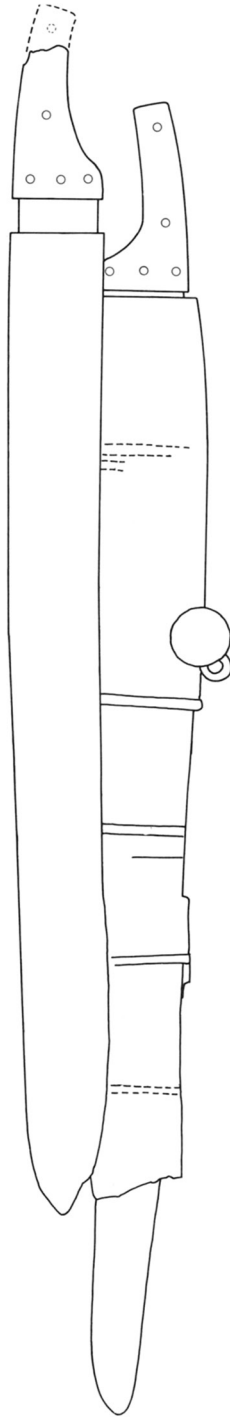


Fig. 9a-b: Kælderens to en-  
æggede sværd. Omridstegnin-  
gen er suppleret med iagttagel-  
ser fra røntgenbillederne.  
1:4. Tegning: Flemming Bau.

The two single-edged swords  
from the cellar. The silhouette  
drawing is supplemented by  
observations from the X-ray  
pictures.

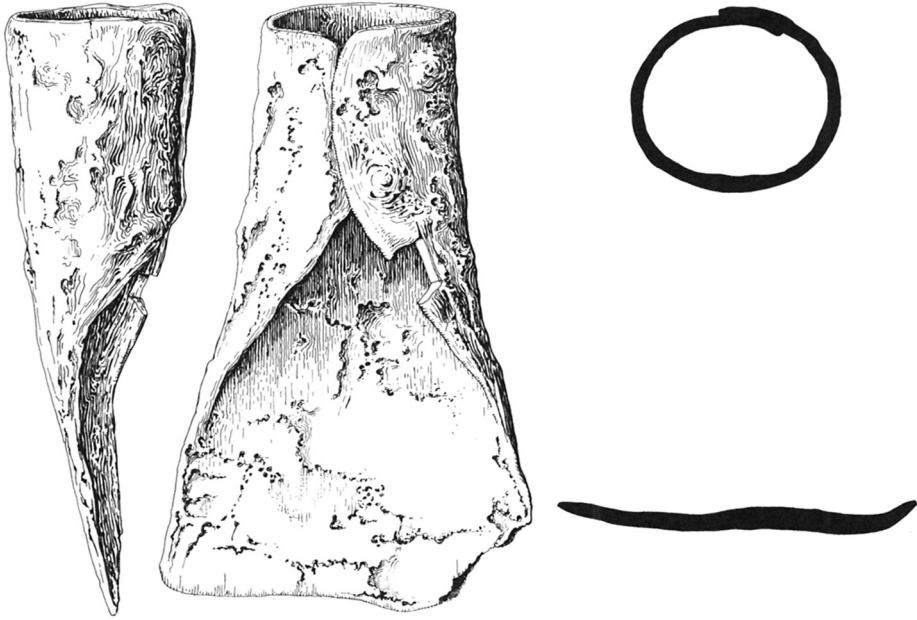


Fig. 10: Dølleøksen, som blev fundet mellem de to sværd. 1:2.  
The socketed axe found between the two swords.

skubbes på plads under trækassen, opstod der vanskeligheder, som skyldtes, at der mellem sværdgrebene lå en jernøkse. Den er 15,5 cm lang og med en ægbredde på 10,5 cm. Det er en tværøkse, hvor skaftet har været fastholdt af et par brede lapper, som danner en art dølle (fig. 10). En ganske tilsvarende økse blev fundet, da vi året efter færdiggjorde kælderudgravningen. Økse nr. 2 lå omtrent midt i indgangen.

Mængden af jern må siges at være imponerende: to sværd, to økser, syv mindre jernstykker samt en slagge. Desværre er der endnu ikke gennemført metalanalyser, så mulige udsagn om proveniensens må vente.

## Træ

En anden fundgruppe danner de forkullede træsager. Træ har gennem hele oldtiden været et »råstof«, som var til stede overalt. Det kan endvidere regnes for givet, at materialet har været udnyttet i stor udstrækning, men grundet dets ringe modstandsevne er blot en brøkdelen bevaret til vore dage. Som regel drejer det sig om spredte fund, der blot har fået en nødtørftig omtale (11).

Fra samtlige forhistoriske perioder kendes dog fund af træsager varierende fra små genstande som pileskafter, padleårer m.v. over diverse

beholdere til store genstande som f.ex. både. Ved jernalderens begyndelse har træhåndteringen i bredeste forstand en årtusindlang tradition bag sig, og det fremgår endvidere af ældre jernalders fund, at man beherskede en række teknikker. Dette er i og for sig ikke mærkeligt, når man ser på hvilke redskaber, der stod til rådighed for træhåndværkeren. Der er forskellige økser, der er mejslers, skebor, file, høvle, hamre og køller; diverse knive, hvilket i grove træk svarer til, hvad man betjente sig af, indtil den teknologiske udvikling tog fart for et par hundrede år siden. Det eneste redskab, som savnes i sammenhængen, er saven. Den kendes, men blev vist udelukkende anvendt til arbejde i ben, horn og tak.

I enhver jernalderhusholdning har der sikkert været brugt adskillige beholdere og andre genstande af træ.

Enkelte heldige fund giver antydninger herom; der er af og til i jyske brandtomter fundet trægenstande, således i Hurup, Ginderup og Nr. Fjand for eksempel, men her er tale om enkeltfund, som umuliggør et rimeligt indtryk af, hvor varieret materialet kan have været. Træ bevares jo bedst i vådområder som mose og marsk. Man kan her minde om de mange træsager (12), som dukkede op i forbindelse med tørvegravningen under og efter sidste verdenskrig. Disse ting er desværre vanskelige at datere, men tilhører formentlig ældre jernalder. De store jyske og fynske våbenofferfund er ligeledes gode leverandører af trægenstande, og fra de senere år kan peges på, at de omfattende udgravninger på marskbopladser har tilvejebragt et stort materiale i træ (13).

Men mest kendt er vel det førromerske offerfund i Hjortspring mose på Als. Her fandtes udover en krigskano og våben en mængde træsager, hvoraf de mest bemærkelsesværdige var nogle små drejede kar (14).

I den brændte kælder fra Overbygård er man også i den sjældne situation at stå over for et større sluttet fund, og denne gang drejer det sig om genstande, som man kan formode har indgået i en jernalderfamilies daglige funktioner. Nogle af de mere specielle sager herfra vil blive omtalt nedenfor, mens stykker af udskårne kar, spånæsker o.lign. ses på fotografierne fig. 11.

Vigtigt er det ligeledes, at kælderen er yderst veldateret.

Kælderens forkullede træsager afspejler de forskellige træteknikker, man har behersket. Der er beholdere, som er skåret eller mejslet ud af store, massive stammestykker, der er regulært bødkerarbejde i form af stavbyggede genstande; mindre æsker eller låg er fremstillet af tyndere træstykker, der nærmest kan karakteriseres som spåner. Profilerede knopper viser, at drejetechnikken var kendt, ligesom en anden kompliceret teknik – varmebøjning af træ – også er påvist. Desuden forefindes forskellige skaftfragmenter, som blot er let snittet til af rundstokke. Fra selve bygningen stammer formentlig nogle svære tømmerstykker, som er behugget på alle fire sider.

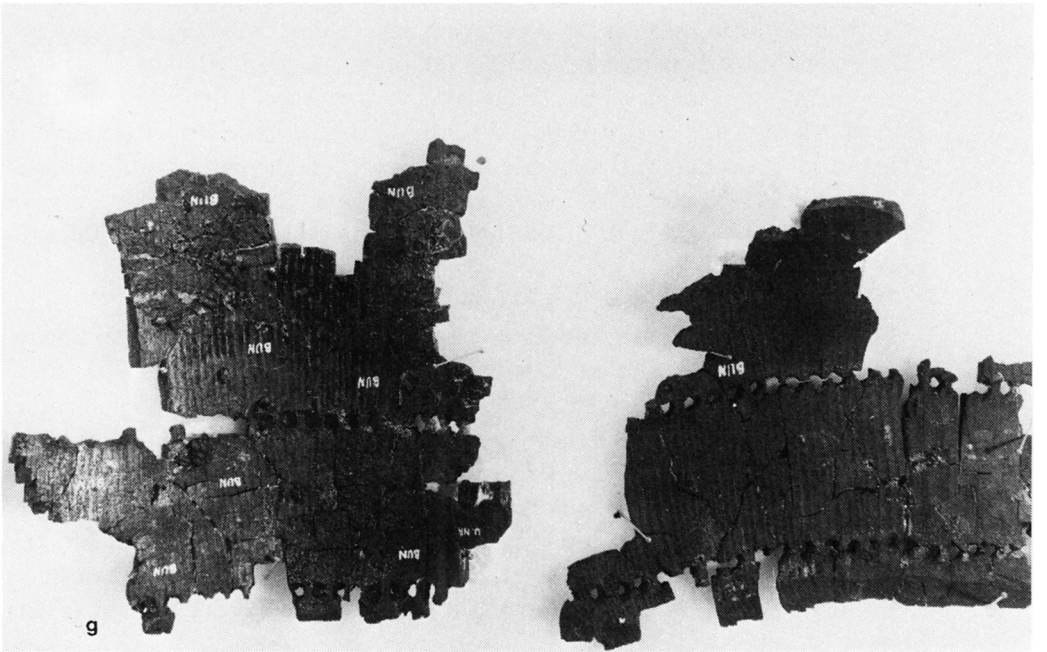
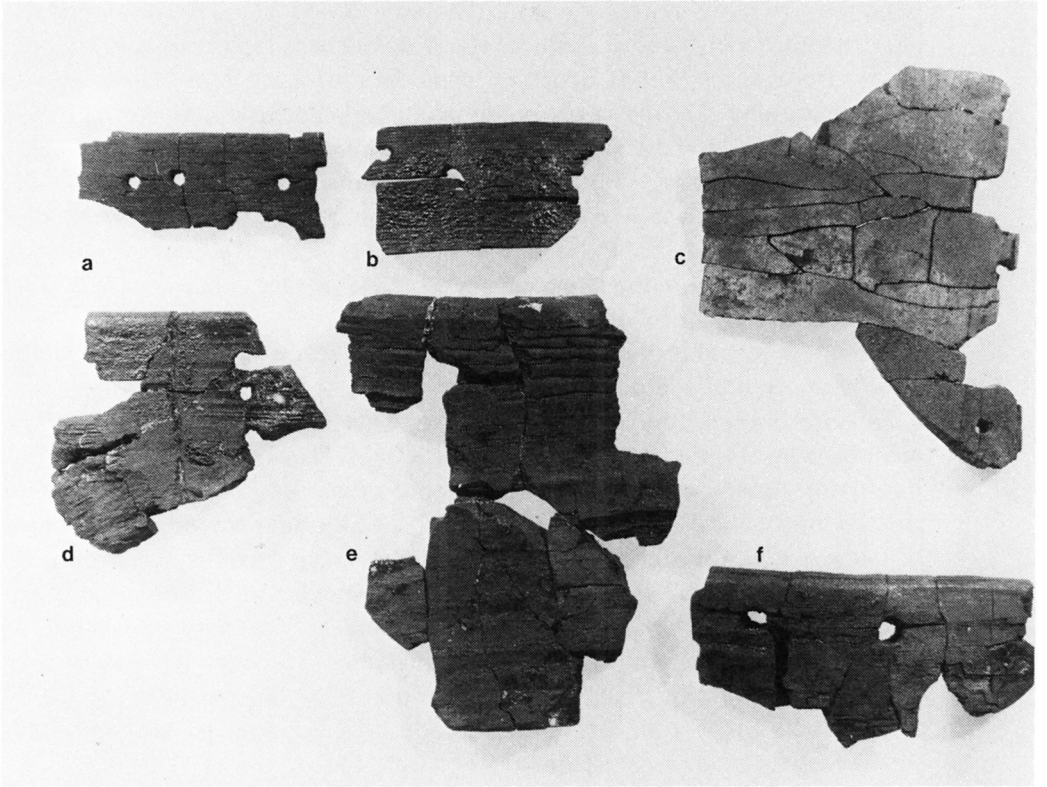




Fig. 11: Fragmenter fra diverse træbeholdere. Karakteristisk er det, at mange stykker er forsynet med gennemboringer. For det meste findes hullerne tæt ved kanten – som ved a, b og f – og de må sættes i forbindelse med fastgøring af låg eller bund. b er et spånligt stykke, mens a og c er 4-5 mm tykke. De tre i nederste række er 8-10 mm tykke.

11 g viser to stykker fra en formodentlig stavbygget genstand med to rækker tætsiddende huller. Nederst er de 4-5 mm tykke stykker skråt afskåret, som om de oprindeligt har siddet i en not. Funktion ganske uvis. 1:2.

Fragments from various wooden containers. They are characterised by the holes drilled through many of the pieces. Most of these holes are close at the edge – as on a, b and f – and probably functioned in fastening the lid or bottom. B is a chip-like piece, while a and c are 4-5 mm thick. The three pieces in the bottom row are 8-10 mm thick.

11 g shows two pieces from what was probably a stave-built object with two rows of closely-spaced holes. The 4-5 mm pieces have been diagonally cut off at the bottom, as if they originally were set in a groove. Their function is unknown.

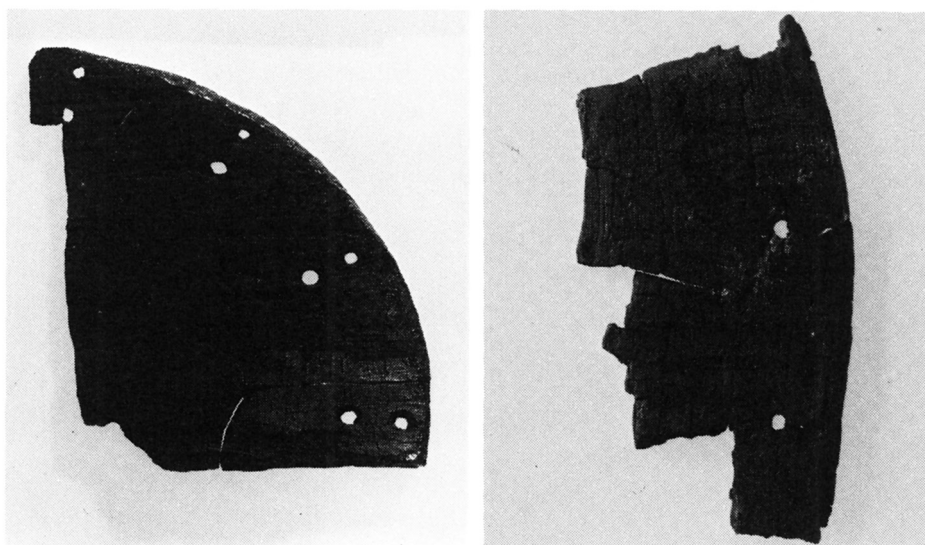


Fig. 12 a-b: Fragmenter af to træskiver. 1:2.

a-b: Fragments of two wooden discs.

Men generelt kunne konstateres, at bygningstømmeret ikke var nær så velbevaret som de mindre oldsager. En mulig forklaring kan ligge i bearbejdningsgraden, især syntes de stykker, som blot var afbarkede, at spalte ved den mindste udtørring.

*Træskiver med huller:* Det bedst bevarede stykke er en 8-9 mm tyk skive som har haft en diameter på ca. 21 cm. Langs kanten, der er affaset, ses parvise gennemboringer (fig. 12). Mellem hulrækkerne anes nogle ganske svage ridser, der formentlig er aftryk efter en lodret væg. Af hvilket materiale en sådan har været kan man kun gisne om. Væggen – hvad enten den bestod af træ eller måske halmsimer – har været syet fast til skiven; på

bagsiden af denne ses ved hullerne, at overfladen er anderledes forbrændt end resten af stykket.

Et tilsvarende stykke ses på fig. 12 t.h. Det er 10-11 mm tykt og med en diameter på 33-34 cm. De parvise gennemboringer er skråtstillede i forhold til hinanden, og også her ses svage slidspor efter en snor. Begge skiver er fremstillet af asketræ.

»Skammel«: Delene til det formodede møbel lå nogenlunde samlet og op til langvæggen lige nord for kælderindgangen. Det meste og bedst bevarede lå indkapslet i en stor korndyng. Genstanden består af fint tildannede, varmebøjede smalle brædder, der har været fastgjort til hinanden ved hjælp af profilerede knopper. På rekonstruktionstegningen ses, hvorledes de enkelte dele menes at have været sat sammen (fig. 13).

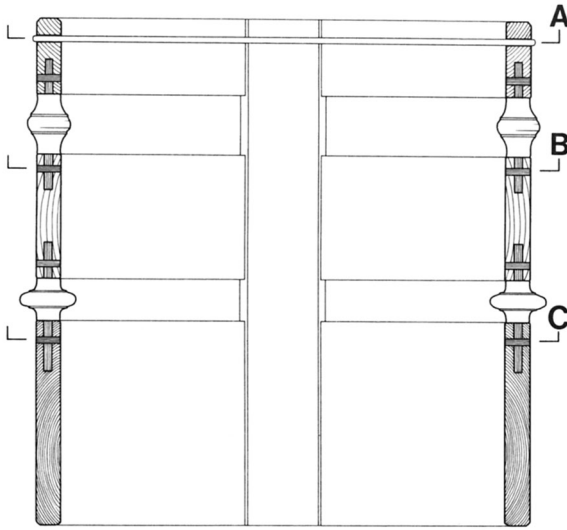
De tre cylindre, der sandsynligvis er fremstillet af asketræ (15), er af forskellig bredde. Den nederste er 10,6 cm bred og 1,3 cm tyk med en diameter på ca. 26 cm. Af isiddende knopper findes blot en enkelt, men to andre synes også at skulle anbringes mellem nederste og midterste ring (fig. 14).

Den mellemste cylinder er 6,1-6,5 cm bred og 1,4 cm tyk, mens diameteren ligger på ca. 26 cm. I de foreliggende mellemstykker er der bevaret seks knopper eller dele heraf. Den mellemste ring synes at være fastholdt til den øverste ved hjælp af knopper samlet i grupper, hvor de to yderste yderligere er »sømmet« med en lille træstift, mens den midterste er løst indtappet (fig. 14). Det sandsynligste er, at der er otte knopper mellem øverste og mellemste ring.

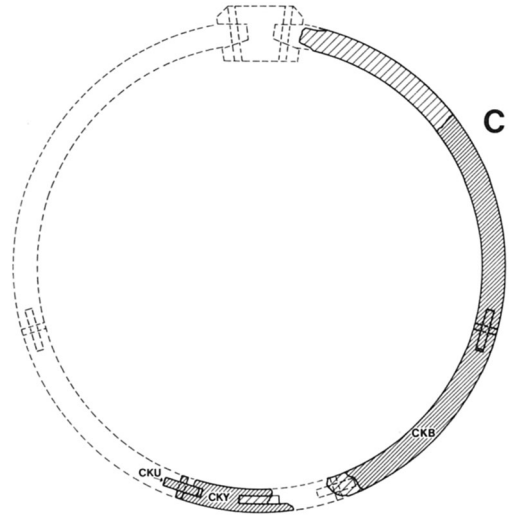
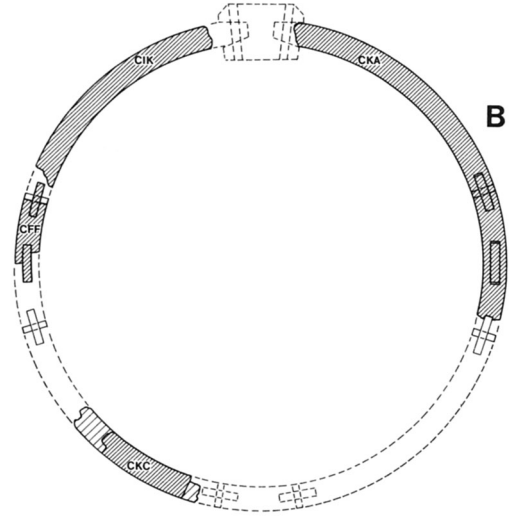
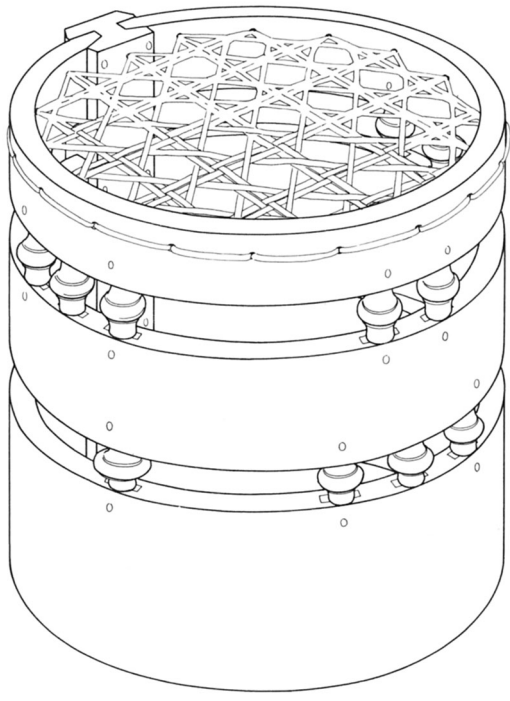
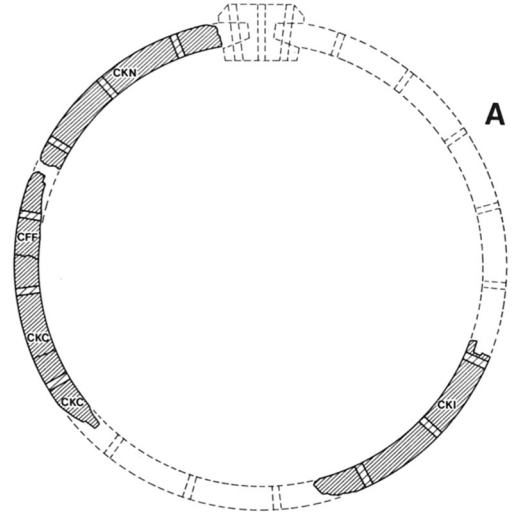
Øverste ring er 3,6-3,8 cm bred og 1,0-1,2 cm tyk med en diameter på ca. 26 cm. Dens overkant er affaset, og umiddelbart under kanten findes

Fig. 13: Rekonstruktion af »skamlen«. I tværsnittet af møblet (øverst tv.) bemærkes de forskellige årringsforløb, hvilket har gjort det muligt at placere de løse stykker i cylindrene A, B og C. Ringenes skraverede partier angiver de originale stykker. Et af de kritiske punkter i rekonstruktionen er »lukningen« af de enkelte cylindre. På tegningen består samlingsleddet af en gennemgående stav med not i begge sider, så ud over at lukke ringene er den en nødvendig støtte for den del af møblet, som synes at have været uden knopper. Det må pointeres, at der ikke er fundet spor efter samlingsleddet. Tolkningen som skammel skal naturligvis tages med forbehold, andre funktioner kunne udmærket tænkes. Vendes stykket om ville det f.ex. kunne fungere som en såkaldt »uldhæk«, en fint forarbejdet kurv til opbevaring af kæmmet eller kartet uld. Rekonstruktion og tegning: Flemming Bau.

Reconstruction of the »stool«. In the section (upper left) the different tree-ring sequences should be noted, as these enabled the fragments to be allocated to cylinders A, B and C. The shaded portions of the rings indicate the surviving fragments. One of the critical joints in the reconstruction is the question of »closing« each cylinder. The drawing shows the connecting-piece as a stave in the stool's full height with a mortice on both sides, an arrangement which, in addition to »closing« the rings, would provide muchneeded rigidity to that part of the stool, which appears to have had no knobs. It is necessary to emphasize that there is no trace surviving of the connecting piece. Interpretation of this object as a stool must be taken with due reservation. Other functions can well be suggested. Turned the other way up, it could function as a work-basket for holding combed or carded wool.



0 10 cm



en række gennemboringer med et mellemrum på 4,2 cm. Hullerne har sandsynligvis tjent til fastgøring af et sæde.

Af knopper er der bevaret 11, og deres midterparti er profileret og så regelmæssigt, at man må anse dem for drejede (fig. 14). Knopperne er afsluttet i fladt tilskårne tappe undertiden med gennemboringer til træstifter.

Knopperne kan opdeles i to grupper på grundlag af afstanden mellem tapindskæringerne. I den ene gruppe er knoppernes trinde del mellem 2,9 og 3,5 cm høje.

Til gruppen kan henføres syv, muligvis otte knopper. Ved de resterende tre knopper ligger højden mellem 2,1 og 2,4 cm. Ti af knopperne har en diameter på 2,1-2,5 cm ved midterpartiet, mens en elvte måler 3 cm.

Hvad angår knoppernes placering på møbelstykket skal de høje – ud fra de knopper, som endnu sidder på plads – anbringes mellem øverste og mellemste ring, mens de lave skal skubbes ind mellem nederste og mellemste ring. Der er otte knopper i det øverste mellemrum, men hvor mange der har været i det nederste mellemrum og hvordan de har været anbragt vides ikke med sikkerhed.

Hvorledes de varmebøjede ringe har været samlet vides ikke, men det har været nødvendigt med en solid sikring. Med ringe og knopper anbragt som på rekonstruktionstegningen får »skamlen« en højde på ca. 26 cm, hvilket svarer ganske godt til etnografiske paralleller.

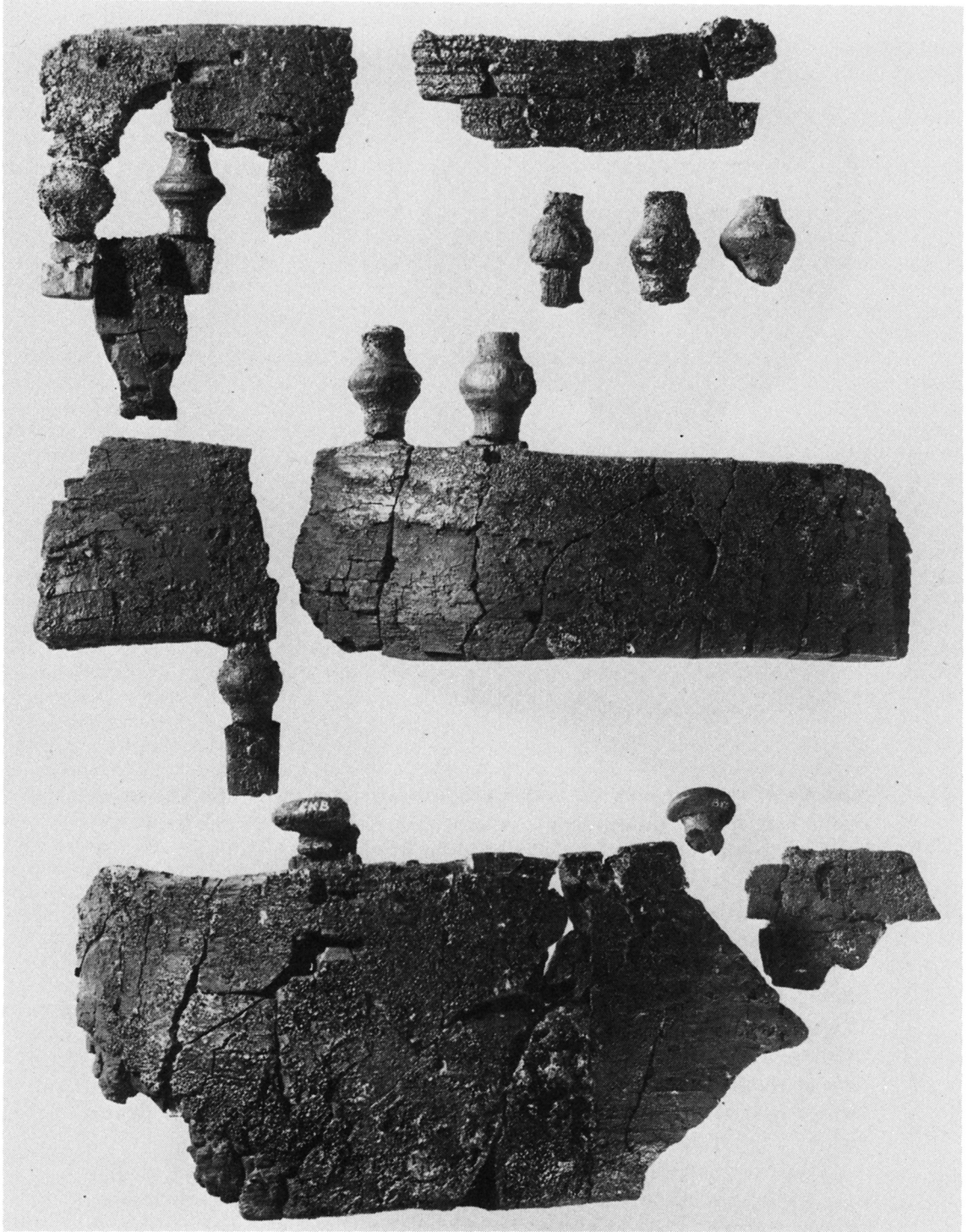
Indtil videre er stykket enestående, og det bærer i sig vidnesbyrd om en veludviklet træbearbejdning.

## Øvrige fund

Ud over de allerede omtalte fundgrupper har kælderens bidraget med 5 *glittesten*, der alle lå i kælderens sydlige halvdel. Sådanne har været anvendt til glatning af karrenes overflade, hvilket jo især kommer til udtryk i de sortglittede kar, som kælderen indeholdt så mange af. To af glittestene er af ypperste kvalitet; de er fremstillet af basalt, og hele overfladen er totalt glatpoleret – et resultat af årtiers pottemageri. To andre glittesten var af skifret sandsten, nu med temmeligt eroderede overflader. Sandsynligt er det vel, at de har haft en speciel funktion, men desværre ved vi endnu for lidt om fremstillingsprocesserne vedrørende jernalderkeramikken. Den femte var af flint.

Glittestene blev fundet inden for et område på mindre end 1 m<sup>2</sup>, så det er næppe urealistisk at regne med, at de oprindeligt har ligget sammen – at de udgør et sæt.

Fig. 14: De bedst bevarede stykker, som hører til skamlen.  
The best preserved pieces of the stool.



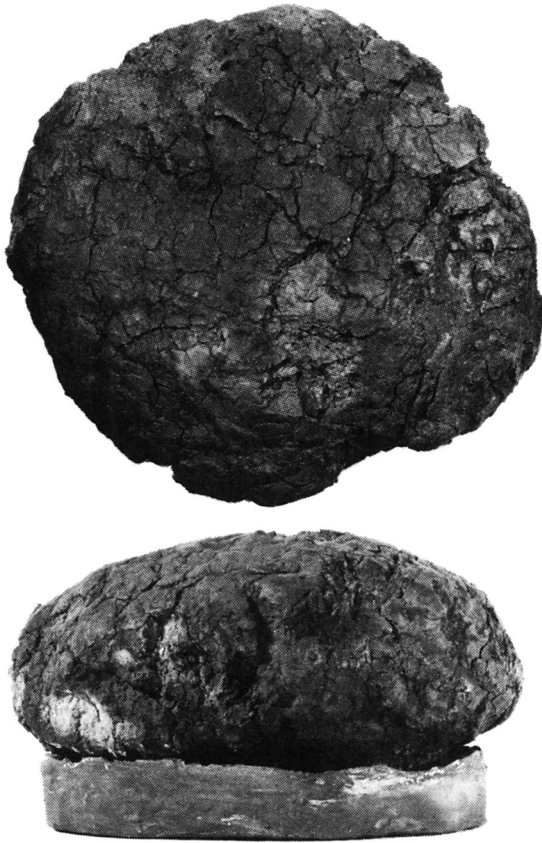


Fig. 15 a-b: En af de fladtrykte lerkugler, som blev fundet i kælderens indgang. 1:4.

a-b: One of the flattened balls of clay found in the entrance to the cellar.

*Klumper af umagret ler* er en anden fundgruppe, som vi vil opholde os en smule ved. Under udgravningen af præparatet dukkede et par fladtrykte kugler af umagret ler frem. De lå nord for indgangen og ganske tæt op til vestvæggen. De yderste par cm var hårdtbrændte, mens selve kernen var blød og plastisk. Ved optagningen vejede klumperne ca. 11 kg hver, vel svarende temmelig nøje til den oprindelige vægt (fig. 15).

Ved undersøgelsen af den plankeklædte indgang fremkom endnu fire ganske tilsvarende klumper. De lå på rad og række ganske tæt ind til indgangens nordside, sådan at de har været til mindst mulig gene, når man skulle ud og ind af kælderen. Længere ude i gangen fandtes større dele af mindst to tilsvarende kugler, så vi ialt nåede op på otte stykker, hvilket igen betyder, at der har ligget op mod 90 kg umagret ler i denne kælder. Og alt har formentlig været beregnet til lerkar fremstilling.

Måske repræsenterer fundet en families årsforbrug. Normalt skaffer man sig ler om efteråret, og i løbet af vinteren med dens skiftende temperaturer mørnes leret og opnår derved en konsistens som gør, at det er

nemt at bearbejde. Placeringen af de mange lerklumper – i og nær indgangen – kunne tyde på, at man har villet udnytte temperaturforskellene.

En del prøver er hjemtaget til museet med nærmere analyse for øje. Det skulle gerne være muligt at bestemme, hvorfra på litorinaøen leret er hentet.

## SAMMENFATNING

Det blev ovenfor nævnt, at kældrene næppe har stået i direkte forbindelse med beboelseshuse, og særlig tydeligt er det for kælder EDO's vedkommende, idet der overhovedet ikke er konstateret husrester i dennes nærhed.

De solide konstruktioner i såvel kælderrummet som i indgang og kanal giver indtryk af, at vi står over for selvstændige bygninger. Yderligere kan det for den brændte kælder fastslås, at den har fungeret som forrådsrum i bredeste forstand og i hvert fald ikke hverken som beboelse eller værksted. Fundbilledet fra de to andre kældre modsiger ikke denne tolkning.

Jordgravede kældre med rektangulære grundplaner er ikke særlig hyppige. Ud over de tre fra Overbygårdpladsen kan nævnes kælderen fra Grønhedens mark (16), ca. 35 km nør for Stae. Med sine 7,5 m<sup>2</sup> kommer den også størrelsesmæssigt nærmest anlæggene fra Overbygård. På Grønhedens mark når udgraverne frem til den opfattelse, at der er sammenhæng mellem kælderen og det hus, som ligger delvis hen over den. Men umiddelbart forekommer det noget usandsynligt, at man skulle anlægge en kælder, hvis krummede indgangsparti optager så stor en del af staldenden, at man kun har kunnet have ganske få kreaturer stående. Ydermere passerer indgangen ud præcis i hushjørnet – et af de svageste punkter i enhver trækonstruktion og derfor krævende solide stolper. At forholdene omkring indgang og hus er spegede fremgår også af følgende citat: »Det eneste, man med sikkerhed kan sige, er, at denne del af huset (= den vestvendte stald med kældernedgang) har været udsat for adskillige ombygninger og reparationer« (17). Med andre ord er der – så vidt jeg kan bedømme det – ingen sikkerhed for, at de to anlæg på Grønhedens mark er fysisk sammenhørende.

Men hvordan skal de jordgravede kældre opfattes i relation til en samlet landsbybebyggelse? Repræsenterer de landsbyens fælles forrådsrum eller er de private? Sandsynligvis det sidste; man har i hvert fald vanskeligt ved at forestille sig, at så personlige og værdifulde sager, som lå i den brændte kælder (sværd, økser og glittesten) skulle være frit tilgængelige for alle. Ud fra undersøgelsen af Overbygårdlandsbyen er der ingen mulighed for at afgøre, om der til hvert af husene oprindeligt har været knyttet en kælder. Hovedparten af den senfærromerske landsby er bortgravet af senere neddybede huse, men de få konstruktionsspør, som er fundet, tyder på, at

denne ældste landsby har bestået af adskilligt flere end tre huse og konsekvensen heraf bliver da, at kun de færreste huse har rådet over en stor jordgravet kælder.

En række fund fra slutningen af førromersk jernalder synes at indicere tilstedeværelsen af et økonomisk velfunderet befolkningslag, som det kommer til udtryk i Hoddelandsbyens storgård (18), vogngravene fra Kraghede (19) og Langå (20) for blot at nævne nogle eksempler. Den brændte kælder passer fint ind i dette billede.

## SUMMARY

---

### Three Pre-Roman Iron Age cellars from Overbygård

Every summer since 1973, excavations have been made at the Iron Age village at Overbygård i Stae, southeastern Vendsyssel. The village, which once covered an area of about 12,000 m<sup>2</sup>, has been completely excavated. Some 20 house sites have been investigated and half of these included 3-4 building phases.

The first settlement at the place occurred just before the birth of Christ and continued for about two centuries. The site was discovered at the end of the 1960's in connection with Professor K. J. St. Joseph's aerial photography of the Jutland peninsula. Most of the structures can be seen quite distinctly as regular dark patches in fig. 1.

The architecture of the village is curious. From the two middle building phases, the three-aisled houses are sunken into the sandy hill. The floor area of the deepest house is more than two metres under what was then the surface of the earth.

Other finds besides the farm houses were the three deep cellars which are the subject of this article. Two of the cellars - BFK and EDO - were unburned, while the cellar found in 1977 - BRF - had been burned and therefore contained quantities of artefacts.

The first cellar found was BFK at the northern edge of the village. It was about 1,60 m deep. The main room with its clay floor measured 3.6-2.6 m. The roof had been supported by four massive posts, all of which had rested on large flat stones 0.45 m beneath floor level. In the western long side, an entrance 4.8 m long and 0.8 m wide was found. A 5.4 metre-long stone-built channel which runs from the opposite long side slopes up to the surface of the hill. A little sandstone slab placed in the middle of the floor had functioned as a fireplace. The few potsherds which were found on the floor date the cellar to the late Pre-Roman Iron Age (period III).

In 1978, cellar EDO was excavated. This cellar lay in the northwest part of the village. It was equal in depth to BFK but slightly larger in size: 4.2 x 3.2 m. This cellar was oriented at a right angle to the two others; the entrance, which was 3.6 m long, was in the southern long side. The channel from the other long wall was 3 m long and 30-40 cm wide. The roof had rested on 2 x 4 massive posts, which also here stood on stones. A couple of small portions of red-burned clay from a fire were found near the middle of the floor. The dating is the same as that of cellar BFK.



The room of cellar BRF had approximately the same orientation and depth as BFK with a 4 metre-long entrance in the west side. The entrance was lined with heavy planks. The extremely well-built stone-lined canal was 4.8 m long and only 30 cm wide.

The cellar room measured 4.2 x 2.6 m. Its floor was made of clay, but no fireplace could be located. The roof rested on 2 x 4 heavy posts, seven of which stood on large buried stones. The walls consisted of closely-spaced oak planks which seem to have been placed on a footing of timber. There is a similar construction in cellar EDO. The hollow between the board walls and the sides of the earthen pit was at the bottom filled with stones and at the top with turf. The finds in the unburned cellars had been insufficient to indicate the function of those structures, but the great quantity of material discovered in cellar BRF clearly shows that these were in fact storerooms. The enormous amounts of grain and seed found in the cellar had probably created a very high humidity which had to be removed so as not to ruin the harvest. The stone-built canals provided an admirable solution; they served as ventilation shafts.

Fig. 2 shows that the entrances to cellars BFK and BRF extend all the way to the east gables of the two long houses. But as no occupation levels preserved extend without interruption from house to cellar, no connection can be determined with certainty. However, the probability of such a connection is slight. In fact, there is a solid block of earth between the entrance of the burned cellar and the half-buried house which lies immediately to the west. And cellar EDO has no nearby houses at all.

The upper part of the cellar was filled up with light disturbed sand which probably came from the excavation of one of the half-buried houses in the vicinity. However, the lower half-metre was practically packed solid with burned material. The only area with a scarcity of finds was a narrow passage from the entrance and over to the stone-built canal. Predominant among the finds are the clay vessels; of the 60 or so vessels which have been registered, one-fourth was intact. By and large the vessels can be divided into four groups. Most of the clay vessels were found in the southern part of the cellar. Many of them were filled to the brim with grain. By the wall near the entrance stood a row of smaller vessels, upside down in groups of two. These were probably containers which had been cleaned.

Although only one clay vessel was ornamented, the pottery may be said to be of excellent quality. The ware is finely-tempered, the walls are quite thin, and the surface is burnished black. This description holds true particularly for the smaller vessels. It should be mentioned here that five polishing stones were also found in the cellar. Two of these stones, made of basalt, were marked by decades - perhaps generations - of usage. The women who made the Jutland pots handed their stones down from mother to daughter, for the more worn a stone, the better it could polish the black pots. There can be little doubt that the production of clay vessels in this late Pre-Roman Iron Age society was local. This theory is supported by the find of about ten flattened balls of untempered clay. When excavated, each ball weighed about 11 kg. The balls were found either in the entrance or just inside the room. Here they lay and became brittle from exposure to violent fluctuations of temperature. This method is still used by potters today.

The deeper the excavation progressed, the more objects of iron were found. Most of them were just smaller pieces of mountings, but near the centre of the room, close to one of the roof-bearing posts, *two* single-edged swords set in wooden sheaths were found. The swords, which measured respectively 72 and 60 cm, each had a slightly curved hilt. In fact, this was the first time that such large weapons had ever been found in a civilian structure. Yet another find, which lay between the swords, was a solid socketed axe - an adze - with a slightly curved edge. When the entrance area was excavated a year later, a very similar axe was found. It is quite unusual to find so many iron objects in a village from this period, but perhaps the cellar belonged to one of the more prosperous farmers.

Even though the organic material was badly damaged by fire, it still offers a good

impression of woodworking of the period. In contrast to building timber, which was almost always oak, the wood used for other articles was ash. Some of the containers excavated are built of staves, while others have been carved out of tree trunks. Pieces of small chip boxes have been found, and in addition, two more unusual techniques have been detected. First, a number of profiled turned knobs have been found. Second, it is apparent that certain objects had been bent by heat. The latter technique is particularly noticeable with regard to the little piece of furniture, the stool, shown in fig. 15. All in all, the find bears witness to a highly developed craft of woodworking, of a kind which archaeologists are rarely privileged to study.

Other finds included great quantities of charred grain and seed. More than 100 litres have been excavated and a very provisional conclusion is that the predominant type of grain is barley, while oats and wheat are also included. There are also smaller portions of various weed-like plants. Most of the grain has been winnowed, but some of the larger piles from the middle of the cellar contain unwinnowed grain, including some spikes with the grains still attached. Other wild plants growing in the field when the crop was harvested are also mixed in. Analyses of this enormous material have just been commenced.

The rich and varied material of this cellar gives a splendid picture of the living conditions of this period. The large iron objects and the fine little piece of furniture seem to indicate that the owner of the cellar was a wealthy farmer. This theory fits nicely into the conception of the late Pre-Roman Iron Age as a time when social and economic differences were manifest, for example, in the farm of the chieftain at the village at Hodde, the many weapon graves, and the wagon burials. In fact, the cemetery at nearby Kraghede includes both of these latter types of graves.

*Jørgen Lund*  
Aarhus Universitet, Moesgård

*Tegning: Lars Hammer*  
*Foto: Preben Dehlholm*  
*Oversættelse: Barbara Bluestone*

## NOTER

Indledningsvis skal lyde en varm tak til ejerne Anders og Orla Nørgård, Stae, som vederlagsfrit stillede området til rådighed og iøvrigt gennem alle årene gav os fine arbejdsbetingelser.

- 1) Overbygård, V. Hassing sogn, Ålborg amt, FHM jr.nr. 1790. Undersøgelserne er blevet gennemført med støtte fra forskellig side: i 1973 og 74 kom midlerne fra Det arkæologiske bopladsudvalg under Statens humanistiske forskningsråd. I 1975 gennemførtes den første store kampagne for Rigsantikvarens fortidsmindeforvaltning som en paragraf 49-sag. I 1976-78 støttedes gravningen af Statens humanistiske forskningsråd, mens udgravningen af den brændte kælder og en mindre efterundersøgelse i 1979 er bekostet af Forhistorisk Museum.
- 2) Tidligere meddelelser ved J. Lund i: Hikuin 2, 1975, s. 97ff.  
KUML 1976, s. 129ff.  
Vendsyssel, Nu og Da 1, 1977, s. 53ff.
- 3) Tofthøj, Sejlflod sogn, Ålborg amt, FHM jr.nr. 1791 og ÅHM jr.nr. 669. I 1976 udgravede mag.art. Janni L. Nielsen for Ålborg Hist. Museum et af de grustagningstruede huse og dette viste stor overensstemmelse med Overbygård-tomterne.
- 4) En nyundersøgt tomt fra Malle Degnegård i Vesthimmerland var forsynet med en meget velbygget sydstensrække, hvori der *ikke* kunne iagttages spor efter nogen form for jordgravede stolper. Væggene i dette hus, der dateres til ældre romertid, må simpelthen have hvilet på en eller anden form for fodtømmer. Mundtlig meddelelse ved cand.mag. Jens N. Nielsen, Ålborg med efterfølgende besøg på stedet.
- 5) I forbindelse med optagelsen af det store præparat vil jeg varmt takke cand.mag. Jens N. Nielsen, Ålborg og konservator Elmer Fabech, Moesgård for perfekt og hurtigt arbejde. Fra det øjeblik det første bræt blev savet og til kassen stod transportklar gik der præcis 10 timer.
- 6) G. Hatt: Nr. Fjand 1957. Vidsk. Selsk. Arkæol.-Kunsthist. Skr. Fig. 41 og 42, s. 62f.
- 7) F.eks. Hans Kjær: En ny hustomt på oldtidsbopladsen ved Ginderup, Nat. Arbm. 1930. s. 19ff.
- 8) P. Kjærum: Stensatte jernalder-kældre i Vendsyssel. KUML 1960, fig. 8, s. 72f.
- 9) Den videnskabelige bearbejdning er netop indledt af cand. scient. Grethe Jørgensen, NM VIII.
- 10) Janni L. Nielsen: Aspekter af det førromerske våbengravsmiljø i Jylland. Hikuin 2, 1975, s. 89ff.
- 11) Torsten Capelle: Holzgefässe von Neolithikum bis zum späten Mittelalter. 1976 og her citeret litteratur.
- 12) F.eks. C. J. Becker: Tørvegravning i ældre jernalder. Nat. Arbm. 1948.
- 13) F.eks. W. Haarnagel: Die Ergebnisse der Grabung auf der Wurt Feddersen Wierde... i Neue Ausgrabungen in Deutschland 1958, Abb. 4, s. 220.
- 14) G. Rosenberg: Hjortspringfundet. Nord. Fortidsm. III:1, 1937. Især fig. 34-40.
- 15) Tak til billedskærer Bent Winkler, Egtved, som har foretaget en første vedbestemmelse.
- 16) P. Friis og P. Lysdahl Jensen: En jernalderhustomt med kælder på Grønhedens mark, KUML 1966, s. 31ff.
- 17) Samme side 48.
- 18) F.eks. Steen Hvass: Hodde – et 2000-årigt landsbysamfund i Vestjylland. Nat. Arbm. 1975, fig. 9 og 10, s. 80f.
- 19) O. Klindt-Jensen: Foreign Influences ... Acta Arch. XX, 1949.
- 20) E. Albrechtsen: Fynske jernaldergrave I, 1954, Tavle 4-7.

